

Dona, immigrant i treballadora: la triple discriminació

Autor de la tesi doctoral: Sònia Parella i Rúbio,
GEDIME, 2002

Resum executiu elaborat per Sònia Parella i Rubio

Resum executiu

- Aquesta tesi doctoral, presentada l'any 2002 i publicada un any després, analitza les pautes d'incorporació laboral de les treballadores d'origen immigrant a Catalunya, a través de l'estudi de la seva concentració en els serveis de proximitat (o serveis de la vida diària). Suposa una de les primeres incursions científiques sobre la temàtica de la dona immigrada i el mercat de treball des d'una perspectiva de gènere a Catalunya.
- Els serveis que tenen a veure amb les tasques de la reproducció social poden definir-se com a activitats remunerades destinades a satisfer les necessitats de les persones i de les famílies que apareixen en la vida quotidiana de les societats occidentals. Alguns d'aquests serveis estan fortament vinculats a la cura de les persones (sobretot nens, gent gran i persones malaltes), i altres tenen a veure amb la infraestructura de la llar (neteja i planxa a domicili, etc.). Per a les treballadores immigrants que arriben a la societat receptora, a la segregació laboral per raons de gènere s'afegeix la discriminació per ètnia, cosa que permet explicar la seva segregació laboral en aquelles branques del sector de serveis menys qualificades, fortament feminitzades i menys valorades socialment: els serveis de proximitat.
- Un dels objectius principals és estudiar la inserció laboral de la dona immigrant en els serveis de proximitat des de la perspectiva del «context de recepció». Es tracta d'explorar, des d'un pla teòric i a partir de fonts secundàries, els mecanismes de la societat receptora que donen forma al procés de triple discriminació laboral de la dona immigrant —sobre la base de la classe, el gènere i l'ètnia— i fomentar-ne la concentració en una activitat molt concreta: el servei domèstic. En definitiva, la investigació pretén delimitar la influència dels factors contextuais propis de la societat receptora en la determinació de la posició laboral de la treballadora immigrant a la societat receptora.
- Un altre dels pilars de l'estudi és intentar donar resposta a la pregunta de si hi ha un procés d'*etnització* de determinats serveis vinculats a la reproducció social i com es manifesta. Es tracta d'abordar fins a quin punt les treballadores immigrants i les autòctones s'insereixen en modalitats distintes dels serveis de proximitat, tant en funció del tipus d'activitat com del règim laboral. En aquest sentit, la recerca analitza si la relació entre les treballadores autòctones i les immigrants apunta cap a la substitució (les immigrants relegades a les tasques i a les condicions laborals menys desitjades i valorades, rebutjades per les treballadores autòctones), o bé a una situació de competència (tant dones immigrants com dones autòctones concorren en les mateixes categories laborals).
- La recerca pretén donar resposta a fins a quin punt el procés d'*etnització* de determinats serveis de proximitat respon a les característiques personals del col·lectiu de dones immigrants i a les seves estratègies (nivell d'acceptació, projecte migratori, temps d'assentament en la societat receptora, etc.). O bé, per contra, es tracta d'un procés que s'explica a partir de configuracions ideològiques estereotipades procedents de la demanda de força de treball, en el sentit de preferir la dona immigrant per a determinades tasques abans que la dona autòctona (selecció preferent) i de rebutjar-la per ocupar altres activitats (discriminació negativa). La investigació estudia l'*etnització* tant des del pla objectiu (condicions de reclutament i condicions laborals) com des del pla subjectiu (percepcions de les treballadores autòctones, immigrants i gerents de les empreses).
- S'ha optat per un disseny metodològic qualitatiu. El context rellevant per a la investigació és l'àmbit urbà, ja que l'encara incipient oferta d'empreses de serveis a domicili s'està impulsant preferentment als llocs en què es concentra un important

volum de població. L'espai geogràfic escollit per a l'anàlisi ha estat l'àrea metropolitana de Barcelona.

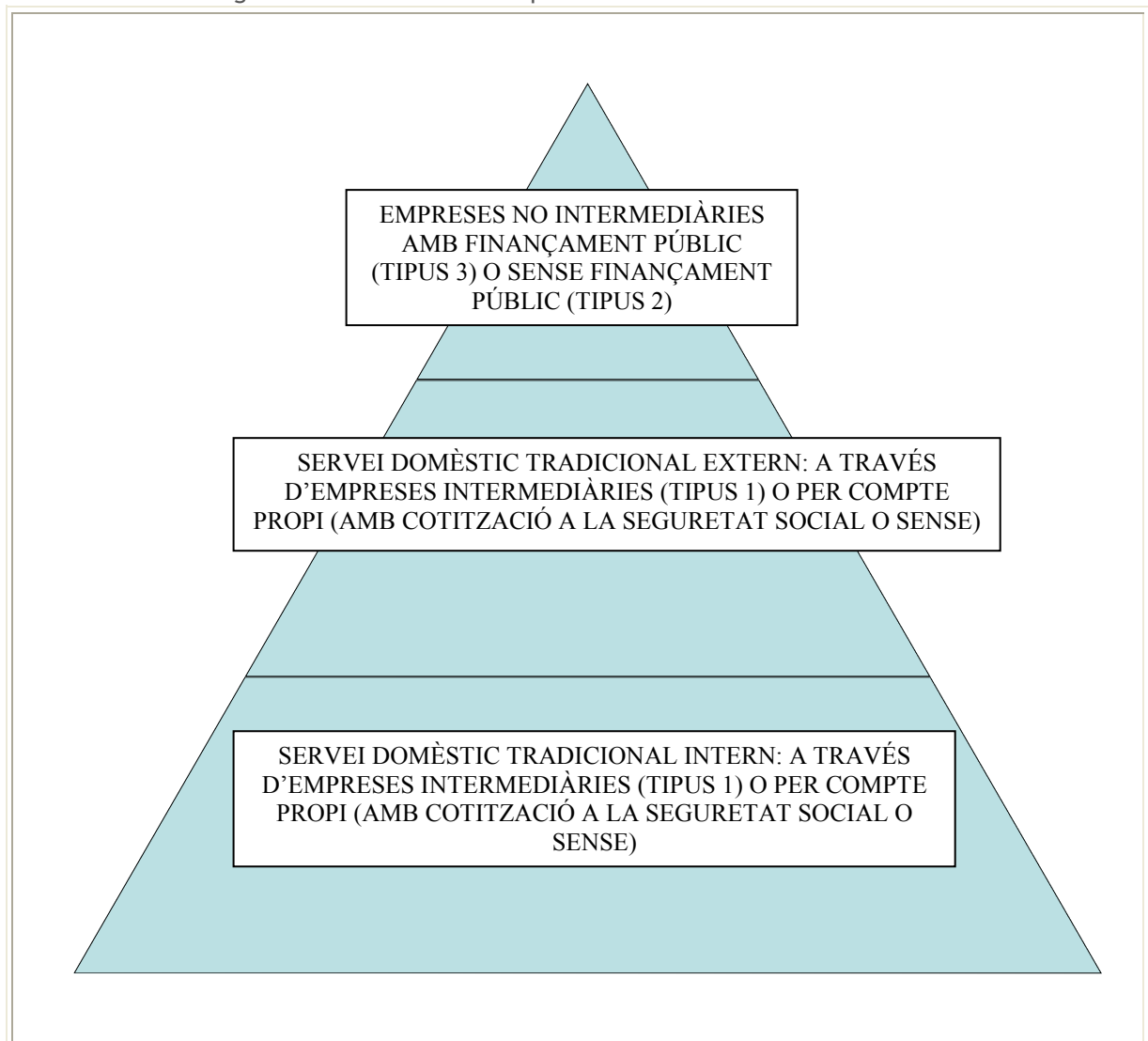
- La perspectiva de les empreses de serveis a domicili és abordada mitjançant l'ús d'entrevistes semiestructurades, basades en un guió flexible, de caràcter orientatiu, sense un esquema preestablert de categories de resposta. L'objectiu de les entrevistes és conèixer tant les pràctiques com els interessos i les representacions socials dels gerents de les empreses. S'han fet 22 entrevistes qualitatives a gerents d'empreses de servei domèstics durant l'any 2000.
- La perspectiva de les treballadores autòctones i de les treballadores d'origen immigrant és indagada mitjançant la tècnica dels grups de discussió. A través de l'ús d'aquesta tècnica s'han recollit dades relatives a l'imaginari social de les treballadores pel que fa a l'activitat remunerada que duen a terme a l'empresa, especialment en aspectes vinculats a la seva valoració social, els requeriments de professionalització, les condicions laborals, la mobilitat social, la relació amb les persones consumidores, com també la relació que s'estableix entre les treballadores autòctones i les d'origen immigrant. La composició interna de cada grup de discussió s'ha configurat a partir d'un únic eix, l'origen ètnic, a fi i efecte de poder comparar les treballadores autòctones amb les immigrants que treballen en dues empreses de serveis domèstics amb plantilla pluriètnica. A aquest efecte, en aquesta investigació s'han fet quatre grups de discussió, dos d'integrats per treballadores autòctones i dos per treballadores immigrants.
- La primera part de la investigació, integrada pels tres primers capítols (2, 3 i 4), recull una reflexió sobre l'evolució de la producció científica sobre la dona, en general, i sobre la dona immigrant, en particular. Aquesta aproximació posa de manifest la marginalitat de la qual ha estat víctima la dona en les ciències socials i permet comprendre la invisibilitat que envolta la migració femenina, tant en l'àmbit acadèmic com en les representacions socials, en contrast amb l'actiu paper que han tingut i tenen les dones en els corrents migratoris de caràcter econòmic arreu del món.
- Comprendre la posició laboral subordinada de la dona immigrant en el mercat de treball de la societat receptora requereix la imbricació dels eixos de la classe social, el gènere i l'ètnia. La subordinació en termes de gènere, classe social i *ètnicitat* constitueix el marc de referència de tota anàlisi dels processos que produeixen, i reproduïxen, les formes de marginació i exclusió de les dones immigrants. Aquesta triangulació analítica permet demostrar que la triple condició de dona, de classe treballadora i d'origen immigrant —o d'una nacionalitat determinada—, suposa experimentar diverses formes de diferència i de discriminació que, lluny de ser seqüencials o successives, actuen de manera simultània i les situa en una situació de «vulnerabilitat social», al marge de les característiques individuals d'aquestes dones (nivell educatiu, actituds i expectatives, per exemple) i en el context d'una sèrie de factors estructurals de la societat receptora, a saber: *i*) la política migratòria espanyola com a marc favorable a la immigració laboral de dones i al seu reclutament en el servei domèstic; *ii*) la creixent dificultat que experimenten les famílies autòctones —especialment les dones— per conciliar la vida familiar i laboral, en un context d'absència de polítiques familiars; *iii*) canvis demogràfics com l'envelliment de la població i el consegüent increment de les situacions de dependència; i, finalment, *iv*) l'estructura del mercat de treball en el qual s'insereixen les dones immigrants, un mercat estructurat a partir de les desigualtats de gènere i d'ètnia.
- La segona part de la investigació (que inclou els capítols 5, 6 i 7) se centra en els factors que determinen la inserció laboral de la dona immigrant en els serveis de proximitat en la societat espanyola des de la perspectiva del «context de recepció». A aquest efecte, el capítol 5 ofereix una panoràmica dels fluxos migratoris femenins cap a Espanya i Catalunya a partir de dades estadístiques procedents de diferents fonts

oficials, fent un èmfasi especial en la informació referent a la seva composició i, especialment, a la seva incorporació laboral en el mercat de treball.

- En els capítols 6 i 7 es presenten els elements clau del «context de recepció» de la immigració femenina a Espanya. Primerament, es porta a terme una breu incursió en les característiques principals de les xarxes socials en les quals es veuen implicades les dones immigrants i en com aquestes faciliten i canalitzen el seu reclutament en el servei domèstic. En segon lloc, s'examina l'altre pilar fonamental del context de recepció: la política migratòria espanyola com el marc favorable per a la immigració laboral femenina, el disseny i contingut de la qual legitima la triple discriminació laboral que pateix la dona immigrant en la societat receptora. En tercer lloc, s'aborda l'incrementa exponencial de la demanda de dones immigrants en els serveis de proximitat com a resultat de la creixent dificultat que experimenten les famílies – especialment les dones– per gestionar la vida quotidiana, a causa d'una sèrie de transformacions esdevingudes en les últimes dècades. Entre aquestes transformacions destaquen la generalització de la família dels «dos salaris» (gràcies a la incorporació sense precedents de la dona en el mercat de treball), l'envelliment de la població i la consolidació de nous valors entorn de l'ús del temps entre les generacions més joves. Tot aquest panorama es veu agreujat per un estat del benestar, l'espanyol, que ha invertit escassament en el disseny de polítiques que afavoreixin la conciliació de la vida familiar i laboral de la seva ciutadania, cosa que repercuteix en l'augment del volum de demanda no satisfeta, vinculada a l'externalització de les tasques reproductives.
- La tercera part de la investigació (capítols 8, 9 i 10) recull els principals resultats del treball de camp de la recerca. El capítol 8 parteix de l'anàlisi de fonts secundàries per il·lustrar quins són els patrons d'inserció laboral de la dona immigrant en els distints subsectors del servei domèstic tradicional (internes, externes, assistentes per hores) i les seves condicions laborals. Aquí es compara la seva situació amb la de les empleades domèstiques autòctones. Aquesta aproximació comparativa permet identificar fins a quin punt hi ha relacions de substitució o de competència entre tots dos col·lectius. El capítol inclou també una síntesi crítica de la normativa laboral que regeix el servei domèstic a Espanya, ja que estableix una relació contractual feble, «servil» i amb una forta dependència cap a la figura de la persona ocupadora.
- Després d'haver examinat la situació de les dones autòctones i immigrants que treballen en el servei domèstic tradicional, s'analitzen i es comparen les seves pautes d'inserció laboral en les empreses de serveis a domicili. En aquesta part, l'anàlisi es basa en els discursos i les pràctiques procedents del treball empíric fet amb els principals actors implicats en aquestes empreses: gerents i treballadores. Aquesta anàlisi es recull als capítols 9 i 10. El capítol 9 contextualitza el marc legal en el qual es desenvolupa aquesta activitat empresarial i explora l'oferta i l'estructura empresarial, com també els principals obstacles de tipus financer i cultural als quals s'enfronta aquest sector. D'aquesta anàlisi s'obté una tipologia que permet classificar la gran varietat d'empreses seleccionades d'acord, principalment, amb el tipus de relació laboral que l'empresa manté amb la seva plantilla, el grau de professionalització i el caràcter privat o públic dels serveis que ofereix.
- L'estructura de l'oferta de serveis de proximitat, lluny de constituir un sector homogeni, es configura a partir de diferents modalitats que permeten dissenyar una estructura jeràrquica, una de les principals aportacions de la recerca. Aquesta tipologia permet identificar les empreses «intermediàries» (tipus 1), el tret distintiu de les quals és la no contractació directa de la seva plantilla, des de l'exercici d'una funció merament intermediària entre l'oferta (les treballadores) i la demanda (els clients/usuaris). En contraposició, un segon gran grup, les empreses «no intermediàries», integra entitats amb personal que sí que manté relació laboral directa amb l'empresa (tipus 2 i 3). Al capítol 9 es recull una descripció detallada de les principals característiques (mida, oferta de serveis, perfil dels clients/usuaris,

preus, finançament, professionalització, etc.) que presenta cada tipus d'empresa a partir dels resultats del treball de camp.

FIGURA 1. Segmentació dels serveis de proximitat

Font: elaboració pròpia.

- Partint d'aquesta tipologia, el capítol 10 se centra en l'estudi del perfil de treballadores predominant segons el tipus d'empresa. Els resultats del treball de camp mostren que les dones immigrants són preferentment seleccionades en el servei domèstic intern i en les empreses «intermediàries», a tenor de les seves precàries condicions laborals; per contra, són negativament discriminades quan intenten accedir a una empresa «no intermediària». De la jerarquitza dels serveis de proximitat es deriva un procés de segmentació en funció de l'ètnia dins dels serveis vinculats a la reproducció social. Encara que les treballadores immigrants i determinats perfils de treballadores autòctones conviuen en els serveis de proximitat, no es concentren en les mateixes modalitats.
- Els resultats de la recerca ens permeten constatar com les pràctiques de reclutament de la força de treball estan directament vinculades als estereotips i els prejudicis dels usuaris i dels gerents de les empreses. En aquest sentit, l'*etnització* dels serveis de proximitat no només s'explica a partir de les característiques personals del col·lectiu

de dones immigrants i les seves estratègies, sinó que hi tenen un paper fonamental les configuracions ideològiques estereotipades procedents de la demanda de la força de treball, en el sentit de preferir la dona immigrant per a determinades tasques abans que la dona autòctona (preferència positiva) i de rebutjar la mateixa treballadora per ocupar altres activitats (preferència negativa). Les dades assenyalen que, a l'hora de reclutar la força de treball, els gerents d'aquestes empreses operen a partir de preferències positives i negatives, basades en estereotips i prejudicis socialment acceptats en funció del gènere, l'ètnia o la nacionalitat de les candidates, que contraposen el col·lectiu de treballadores autòctones al de les candidates d'origen immigrant. La recerca identifica el paper que tenen tals sistemes de preferències de les persones ocupadores i dels clients en la «posició laboral» de les treballadores immigrants en les empreses de serveis a la vida diària.

- La segona part del capítol 10 dirigeix l'anàlisi cap a la perspectiva de les treballadores de les empreses de serveis domèstics, a partir dels resultats obtinguts en els grups de discussió fets amb treballadores autòctones i immigrants. En primer lloc, es tenen en compte les actituds i el grau de satisfacció de les treballadores davant el treball remunerat que fan a l'empresa, com també les seves expectatives de mobilitat laboral, en funció tant de la seva situació laboral com de les seves característiques personals (nivell educatiu, situació familiar, projecte migratori, etc.). Així mateix, la segona part del capítol intenta esbrinar fins a quin punt el procés d'*etnització* identificat es correspon amb el discurs manifestat per les treballadores amb relació a les seves preferències i estratègies, tant en termes materials com simbòlics.
- La tesi es conclou amb un capítol de conclusions en el qual es recullen les principals claus d'interpretació teòrica a la llum dels resultats obtinguts en el treball de camp, i es fa un balanç de les conclusions més destacades de l'estudi. A tall de síntesi final, els resultats presentats posen de manifest, d'una banda, l'existència d'una jerarquia dins dels serveis de proximitat en la qual conviuen les treballadores autòctones i les immigrants. En aquesta estructura jerarquizada, tots dos col·lectius de dones (autòctones i immigrants) s'enfronten a processos de reclutament específics, sobre la base de la conjunció entre l'*etnicitat* de les treballadores (o condició social d'estrangeres) i les característiques inherents a les diferents activitats. Aquestes dinàmiques les situa en posicions diferenciades.
- Així mateix, l'estudi mostra com l'*etnització* dels serveis vinculats a la reproducció social no només depèn de les característiques personals del col·lectiu de dones immigrants (nivell educatiu) i de les seves estratègies (nivell d'acceptació d'una ocupació, projecte migratori, temps d'assentament en la societat receptora, etc.), sinó que és el resultat d'una sèrie de processos de caràcter estructural que es materialitzen a través de dinàmiques discriminatòries que tenen a veure amb variables adscriptives (sexe, grup ètnic o nacionalitat) i que operen a partir de sistemes d'estereotips i preferències de base androcèntrica i alhora etnocèntrica.

Materials relacionats

Autora: Parella, S.

Títol: *Mujer, inmigrante y trabajadora: la triple discriminación.*

Any: 2003.

Barcelona: Anthropos.